

VALENTIN CONSTANTINOV*
Institutul de Istorie
Academia de Științe a Moldovei, Chișinău
ORCID: 0000-0001-9578-1134

WOJNA O TRON HOSPODARSKI W MOŁDAWII W LATACH 1615-1616 I JEJ WPŁYW NA STOSUNKI POLSKO-OSMAŃSKIE

Wydarzenia w Mołdawii w końcu 1615 i w pierwszej połowie 1616 roku były zdominowane przez walki zbrojne o tron hospodarski. Po kilku latach względnego spokoju wybuchła ponownie walka pomiędzy mołdawskim hospodarem Stefanem Tomżą II a jego polsko-mołdawskimi nieprzyjaciółmi¹. Jesienią roku 1615 w Mołdawii wybuchło powstanie bojarów mołdawskich. Ich celem było zrzucenie z tronu hospodarskiego ówczesnego hospodara Tomży. Rozstrzygnięcie nastąpiło w bitwie pod Fântâna (Krynica) lui Păcurar w połowie października 1615 r. Tym razem dzięki wsparciu mieszczan stolicy mołdawskiej, Jass, Tomża zwyciężył. Jednak już wtedy było wiadomo, że w Uściu² – posiadłości rodziny Mohyłów – gromadzono nową armię z zamiarem wkroczenia do Mołdawii i przejęcia władzy, utraconej przez ten ród w 1611 r.

W historiografii mało powiedziano o związku między tymi wydarzeniami – kampanii polskiej i powstaniu bojarów przeciwko gospodarowi mołdawskiemu – jednak można przypuścić, że były one ściśle. Żądanie ze strony bojarów, żeby Tomża opuścił tron hospodarski nie mogło się pojawić bez pojawienia się pewnego następcy. A ponieważ w historiografii nie wiadomo, na kogo mogli powstańcy liczyć jako na kolejnego hospodara, przypuszcza się, że brano pod uwagę właśnie Aleksandra Mohyłę.

W czasie powstania bojarów mołdawskich, ksiączę Siedmiogrodu, Gabor Bethlen, pisał, że w okolicach Chocimia już znajduje się armia polska³. Prawdopodobnie już wtedy

* Dr hab. Valentin Constantinov, wykładowca w Instytucie Historii Mołdawskiej Akademii Nauk w Kiszyniowie. E-mail: valentkonstant@yahoo.fr.

¹ Patrz moje artykuły: *Bitwa pod Sasowym Rogiem i jej wpływ na relacje polsko-osmańskie w 1612 roku*, w: *Wybrane problemy badawcze historii wojskowej. W panczeru i mundurze*, red. K. Kościelniak, Z. Pilarczyk, Toruń 2014, s. 101-127; *Stosunki polsko-mołdawskie za czasów gospodarstwa Stefana Tomszy II (1612-1615)*, „Saeculum Christianum”, 21/2014, s. 114-120; *The political and military realities Nothward Danube in 1612*, w: *Studia z dziejów stosunków z Państwem Moskiewskim w XVI-XVII wieku*, red. M. Nagielski, Zabrze-Tarnowskie Góry 2013, s. 148-162.

² Dziś Ustia Zelene, obwód Ternopil-Ukraina.

³ *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, red. A. Veress, t. 9: *1614-1636, Acte și scrisori*, red. A. Veress, București 1936 [dalej: Veress 9], s. 52-53, nr 45.

obaj perkułabowie chocimscy poddali się Polakom⁴, a twierdza ponownie stała się polska⁵. Poseł holenderski w Konstantynopolu pisał, że agenci hospodara powiedzieli Turkom, że powstańcy, czyli mołdawscy bojarzy, mieli umowy z Polakami, a ci ostatni stoją na granicy i mają ze sobą brata Konstantego Mohyły, byłego hospodara zrzuconego z tronu przez Tomżę⁶.

Chociaż Stefanowi Tomży udało się uporać z powstaniem bojarów mołdawskich, czymś zupełnie innym był problem z wojskiem polskim, niezależnie od tego, że składało się ono z prywatnych oddziałów, zebranych głównie przez Michała Wiśniowieckiego i Samuela Koreckiego. Ani król, ani hetman polny koronny Stanisław Żółkiewski nie wspierali idei nowej kampanii wojennej, która nie miała szans powodzenia, a mogła przynieść duże kłopoty Rzeczypospolitej. Kolejnym powodem takiego podejścia do problemu mołdawskiego były priorytety w polityce zagranicznej Zygmunta III, a razem z nim i hetmana polnego, który wspierał każdy krok króla w tej kwestii. Głównym problemem dla Zygmunta III Wazy była sprawa moskiewska, gdzie miał nadzieję na utwierdzenie na tronie moskiewskim swego syna, Władysława. Z kolei sam hetman polny miał własne plany co do osoby, która musiała zająć tron hospodarski Mołdawii. Stawiał na Gabriela Mohyłę, który mieszkał kilka lat u hetmana w Żółkwi, a pochodził z linii Szymona Mohyły, brata Jeremiego Mohyły.

Jednak, jak się wydaje, więcej zwolenników mieli polscy zięciowie Elżbiety Mohyłowej, wdowy po Jeremim. Udało im się zebrać armię, której nie mógł sprostać hospodar mołdawski, który nie miał możliwości utrzymywania dużej armii. Ograniczały go względy finansowe oraz działania władz tureckich, które dbały o to, żeby armie hospodarów Mołdawii i Wołoszczyzny nie były za duże, a Turcy nie mieli kłopotów z kolejnymi powstaniem. Tak było za czasów Michała Walecznego, a także podczas ostatniej wojny „wasalów” w 1611 r., kiedy działania Gabriela Batorego i odpowiedzi zbrojne Radu Szerbana i Konstantego Mohyły wywołały wielkie problemy na północ od Dunaju⁷.

W tej sytuacji Wiśniowiecki i Korecki musieli przekonać swoich zwolenników, ale przede wszystkim przeciwników politycznych, którzy byli liczni i potężni. Przed kampanią mołdawską Żółkiewski wydał uniwersał, w którym krytykował działania magnatów na terenie Mołdawii. Pisał w nim, że, korzystając z sytuacji w Mołdawii, Elżbieta Mohyłowa zechciała ponownie zdobyć tron hospodarstwa dla swego syna. Z powodu tych działań Polskę czeka dużo kłopotów ze strony Turków⁸. Zachowanie się żołnierzy zaciężnych i rabunki ludności

⁴ Ch. Joppécourt, *Istoria scurtă și adevărată a celor mai memorabile lucruri întâmplare în tulburările din urmă ale Moldovei*, w: A. Papiu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru România*, t. 2, București 1863, s. 26 [dalej: *Tesaur* 2].

⁵ W okresie między 1611-1621 twierdza chocimska kilkanaście razy zmieniła swych właścicieli, będąc odpowiednio w latach: 1611 – mołdawska; 1612 – polska; 1614 – mołdawska; 1615 – polska; 1617 – mołdawska; 1620 – polska; 1621 – mołdawska. (O tych zmianach: V. Constantinov, *Cetatea Hotinului în disputele politico-militare polono-otomane din perioada 1612-1621*, „Cohorta”, 2015, nr 1, s. 41-56).

⁶ N. Iorga, *Doamna lui Ieremia vodă*, „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria II, t. 32/1910, s. 1063, nr 22.

⁷ V. Constantinov, *Działania wojenne w państwach rumuńskich w roku 1611 i ich konsekwencji w ówczesnych stosunkach polsko-tureckich*, w: *Studia historyczno-wojskowe*, t. 1, Siedlce 2006, s. 49-56.

⁸ *Pisma Stanisława Żółkiewskiego*, wydał A. Bielowski, Lwów 1861, s. 242-246, nr 45.

cywilnej⁹ doprowadziły do poważnych zniszczeń¹⁰. Wojewoda ruski Jan Daniłowicz pisał o tych rozruchach i o niebezpieczeństwie odwetu ze strony Turków¹¹.

Wiedząc o zbliżaniu się wojska polskiego, Tomża przywołał do siebie kapitanów z pogranicza siedmiogrodzkiego. Jednak oni mogli dać pomoc tylko za pozwoleniem samego księcia siedmiogrodzkiego, Gabora Bethlena. On zaś im nie pozwolił, bo oczekiwał na prośbę od samego Tomży. Później powiedział, że Tomża nie poprosił o pomoc ani jego, ani hospodara Wołoszczyzny Radu Mihni¹².

Już w połowie listopada armia polska znajdowała się w Mołdawii, a w dniach 22-23 tego miesiąca rozegrała się główna bitwa tej kampanii. Toczyła się ona w Tatarenach, w odległości kilkunastu kilometrów od Jass, stolicy ówczesnego państwa mołdawskiego. Wobec braku wsparcia ze strony hospodara Wołoszczyzny, księcia siedmiogrodzkiego, a także i Tatarów z Krymu, Stefan Tomża został pokonany. W następnym dniu, główny dowódca armii polskiej w liście do swojej teściowej opisał bitwę, po której Mołyłowice ponownie zajęli tron hospodarski w Mołdawii. List podaje liczbę żołnierzy polskich – 6000. Liczba żołnierzy, którzy walczyli na stronie Tomży, jest znacznie zawyżona – 20000: „Miał wojska pewnie dwadzieścia tysięcy między któremi Tatarów i Turki pięć, piechoty węgierskiej choć na trzy tysiące było prócz nacyi rozmaitych jemu pobliskich jako Multanów, Serbów...”¹³. Wkrótce po bitwie Adam Sieniawski pisał do króla, żeby ten wsparł dyplomatycznie działania wojskowe Wiśniowieckiego i Koreckiego na terenie Mołdawii¹⁴. Już po bitwie przy Tatarenach, 1 grudnia 1615, w Haliczu¹⁵ i Kołomyi¹⁶ sejmiki uchwałyły odpowiednie decyzje. W kwestiach

⁹ „K temu że i to drugie niebezpieczeństwo nas nie po mału zachodzić musi że najdują się tacy między nami bracia naszy swawolni, którzy minawszy prawo pospolite, nie mając w tem przedsięwzięciu swem żadnego pozwolenia J. K. Mci, rad koronnych do wojny i inszych w takim razie Rzptej naszej należących privata autoritate chorągwie swe in contemptum superioritatis rozciągają, kupy wielkie ludzi zbierają, onemi braci naszej i nam samym w majątnościach szkody czynią ...”: *Akta Grodzkie i Ziemskie z Archiwum Ziemięskiego we Lwowie* [dalej: AGZ], t. 24: *Lauda Sejmikowe Halickie (1575-1695)*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1931, s. 25-26, nr 18.

¹⁰ W. Łoziński, *Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*, Warszawa 2008, w rozdziale „Żołnierz swawolny” opisuje przypadki takiego rodzaju.

¹¹ AGZ, t. 20, s. 150, nr 102; s. 151-152, nr 104.

¹² Veress, 9, s. 59, nr 49.

¹³ List został napisany 24 listopada. Biblioteka PAN w Kórniku [dalej: B.PAN Kórnik], rkps nr 324, k. 187v-188r.

¹⁴ „Unięzenie WKM smiałbym prosić abyś iako Pany głowa nasza predko Mciwą łaską Alexandra y wszytek ten Dom wesprzec raczył a Posłem swym predko do Constantynopola poprzedził iakobys WKM y tę Ziemię zatrzymac y bezpieczenstwo Rptej obwarowac raczył” (B.PAN Kórnik, rkps nr 324, k. 188r).

¹⁵ AGZ, t. 24, s. 18, nr 19: „Na tym tedy placu doszła nas nowina z Wołoch, że się tam już conflictus 23 die Novembris pod Jasami stał i z łaski Bożej stetit victoria za tymi, którzy Tomszę z tego państwa zepchną usiłują. Jednak iż ta victoria nie jest determinata abychmy mieli sobie obiecować cettissimum securitatem, bo jeszcze ten nieprzyjaciel w ręce zwyciężcam nie przyszedł, zaczem vivus hostis isto vulnere nie tak już podobno straci nadziei wszytskiej, aby nie miał iterum fortunam belli tentare, które suas vicissitudines zwykła miewać. Do tego jest i druga animadwerzya, jeśli Alexandrowi Mohile dadzą od Porty cesarza Tureckiego chorągiew albo nie, albo jako rychło, tedy póki te rzeczy się nie skończą zawsze jako prede drzwiami w tych krajach niebezpieczeństwo... i owszem póki firmam tranquillitatem tamtej ziemi Wołoskiej nie usłyszymy, in armis być w pogotowiu...”.

¹⁶ Ibidem, s. 29-30, nr 20: „A iż przy konsultacyach naszych zaszła nas t awiadosć. Iż w ziemi Wołoskiej Imc p. Alexander Mohyla Stefana Tomszę wiktoryą otrzymał, a na stolicy ojca swego osiadł, za czem się pokoju pod ten czas spodziewamy, do domów naszych rozjechać się rozumieliśmy- ale że sobie pewnego i długiego pokoju ze dwóch przyczyn nie możemy, pierwsza iż aemulus nowego hospodara zdrów cum nervo bellico uszegł, który iż tentare może belli fortunam rzecz jest podobna; wtóra iż o daniu chorągwie u Porty cesarza tureckiego jest wątpliwość, tak się rozjeżdżając ubezpieczamy, iż uchowaj Panie Boże na Alexandra Imc nowego hospodara wstrętu i odmiany fortuny, a stąd na granice niebezpieczeństwa...”.

mołdawskich sejmiki stwierdzały, że pokój nie jest pewny, dopóki Aleksander Mołyła nie otrzyma chorągwi od sułtana tureckiego. A co do tego właśnie była wątpliwość.

Kwestie mołdawskie wzbudziły zainteresowanie Siedmiogrodzian. Książę Gabor Bethlen pisał o wydarzeniach na wschodzie do mieszczan Bystrzycy¹⁷. 7 grudnia 1615 r. Szymon Pechy pisał do barona Ioana Molarta o wygnaniu Tomży, który znalazł schronienie w Braile¹⁸. Bailo Wenecji w Konstantynopolu informował, że Tomża wysłał list sułtanowi, w którym pisał o swoim stanie, a polscy agenci w stolicy Imperium Osmańskiego twierdzili, że król Zygmunt III Waza nie miał żadnego udziału w sprawach mołdawskich¹⁹. Do innych dworów europejskich dotarła informacja dotycząca Mołdawii: zaczęły się tam kolejne starcia militarne, a król polski ma w tym własny interes²⁰. Ogólnie w stolicy Imperium Osmańskiego myślano, że do kampanii mołdawskiej doszło na polecenie i ze wsparciem króla²¹. Jednak ci sami dyplomaci pisali, że Turcy mają zamiar dalej wspierać Tomżę²². Ze kolei gospodar Wołoszczyzny, Radu Mihnea²³, miał wielkie obawy, że książęta polscy mogliby kontynuować swoją kampanię i na Wołoszczyźnie²⁴.

Na początku nowego gospodarstwa, pomimo że władze osmańskie nie miały zamiaru zaakceptować zmiany na tronie mołdawskim, rząd mołdawski zdecydował, że musi wysłać do stolicy Imperium Osmańskiego należyty haracz. Miało to przekonać Turków, że nowy gospodar będzie im przychylny i utrzyma porządek w państwie. W tych samych kręgach dyplomatycznych konstantynopolitańskich informowano o dalszych działaniach na terenie Mołdawii²⁵. Poseł ze strony Polaków – co prawda nie wiadomo, do jakiego obozu

¹⁷ *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu Hurmuzaki, t. 15: *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardeleni (Bistrița, Brașov, Sibiu)*, red. N. Iorga, cz. 2: 1601-1825, București 1913 [dalej: Hurmuzaki-Iorga, 15, cz. 2], s. 864, nr 1725; s. 864-865, nr 1626.

¹⁸ Veress, 9, s. 63, nr 53: „cum uxore, liberis, amplissimoque thesauro Braylam ad ripam Danubii locatam secessit, ibi Turcarum, si poterit auxilium imploraturus”.

¹⁹ „ma l'agente qui del Re di Pollonia afferma, che di cio Sua Maesta non habbia parte alcuna”. W liście tym mówi się dalej, iż ta wiadomość wprawiła wielkiego wezyra w wielkie zmieszanie (*Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu Hurmuzaki, t. 4, cz. 2 (1600-1650) [dalej: Hurmuzaki, 4, cz. 2], București 1884, s. 350, nr 374).

²⁰ Sansy do Puisyeulx, 12 XII 1615, w: *Documente privitoare la istoria românilor*, urmare la colecțiunea lui Eudoxiu Hurmuzaki, supliment 1, t. 1: 1518-1750, red. Gr. G. Tocilescu, A. I. Odobescu, București 1886, nr 256, s. 165-166.) [dalej: Hurmuzaki, supl. 1, t. 1].

²¹ N. Iorga, *Doamna lui Ieremia Movilă...*, s. 1061, nr 20.

²² Hurmuzaki, 4, cz. 2, s. 351, nr 375.

²³ Trochę później, pisząc o kwestii mołdawskiej, Stanisław Tarnowski, kasztelan sandomierski, 10 lutego 1616 r. pisał do Zbigniewa Ossolińskiego wojewody sandomierskiego, że po zwycięstwie nad Stefanem Tomżą, Radu Mihnea wysłał poselstwo do Samuela Koreckiego, prosząc, żeby nie zaatakował jego państwa: „Wiecz dostałby był Tomszę, ale wojewoda multanski zwłokł go do trzeciego dnia traktatami ...A zwłokł tym kształtem: prosił aby do ziemie jego nie wchodził z takim wojskiem, obiecując poimac Tomszę i wydac go” (*Documente privitoare la istoria românilor urmare la colecțiunea lui Eudoxiu de Hurmuzaki*, supliment 2, t. 2: 1601-1640, red. I. Bogdan, tłum. francuskie I. Skupiewski, București 1895) [dalej: Hurmuzaki, supl. 2, t. 2], s. 392, nr 200).

²⁴ Almo Nani bail do godiego Wenecji, 9 I 1616: „essi Polachi il favor della fortuna, non tentassero di penetrare anco nel suo paese” (Hurmuzaki, 4, cz. 2, s. 352, nr 376).

²⁵ „diccono appresso li suddetti messi espediti dal Vallacco «Radu Mihnea n.ns.» che Alessandro novo Principe di Bogdania ha mandato a raccogliere per tutto il paese il tributo per far denari, publicando di volerli mandare alla Porta per mostrar la sua devotione et per far sapere insieme, che quello che ha fatto non e stato con altro fine, che per far vendicarsi della morte, che Steffano diede a Costantin Vaivoda suo fratello che nel resto vuol essere come fu Hieremia Vaivoda suo padre, fedelissimo, et ossequentissimo servitore della Maesta Sua «Turecki sultan n.ns.»” (ibidem, s. 352, nr 376).

należał – został przyjęty bardzo zimno, a dotarł do Konstantynopola w kompanii Krystofora Brutti²⁶. Turcy mieli zamiar przywrócić Tomżę na tron hospodarski²⁷.

Próba zebrania haraczu napotkała jednak na trudności. Nie wszyscy obywatele Mołdawii uznawali Aleksandra za hospodara z powodu braku chorągwi tureckiej. W końcu haracz został wysłany, jednak to nadal nie gwarantowało Mohyłom gospodarstwa. Kozacy, którzy nie otrzymali należytego żołdu, zdezerterowali, a po drodze zniszczyli dwa powiaty, w tym Orchei. Doszło również do kilku starć z ludnością miejscową, w których Polacy zwyciężyli²⁸.

Kampania przywrócenia Tomży na tron hospodarski zaczęła się w styczniu 1616 r.²⁹. Obawom hospodara Wołoszczyzny co do możliwego ataku ze strony książąt polskich towarzyszyło wielkie niezadowolenie Siedmiogrodzian z gromadzenia wojska na kampanię mołdawską, gdyż mogło to doprowadzić do konfliktu z Polakami³⁰. Próby przekupienia osmańskich dygnitarzy nie dały żadnych rezultatów³¹.

Kolejna faza wojny o hospodarski tron toczyła się pod Chocimiem. Odeszła tam armia książąt polskich i zdecydowała się bronić. Sytuacja była bardzo skomplikowana. Wśród wołoskich bojarów pojawiła się grupa, która zaczęła tajne rozmowy o osadzeniu na tronie hospodarskim ich faworyta Radu Szerbana, obalonego jeszcze w 1611 r. Ten sam Szerban prosił w tym samym czasie o sfinansowanie własnej kampanii dla odzyskania tronu Wołoszczyzny³². 2 marca 1616 r. Radu Szerban pisał do arcyksięcia Maksymiliana Habsburga o planach odzyskania tronu hospodarskiego³³.

Po tym jak opuścił Jassy, Aleksander Mohyła wysłał nowy list do wielkiego wezyra, przypominając o obietnicy danej jego ojcu, że tron mołdawski zawsze będzie należał do Jeremiego i jego spadkobierców po mieczu³⁴. Bailo Wenecji w Konstantynopolu pisał, że posłowie Aleksandra mieszkali u ambasadora Francji z listem adresowanym do wielkiego wezyra. Tymczasem na początku marca 1616 r. Tomża ponownie był hospodarem w Jassach. Hospodar Wołoszczyzny Radu Mihnea zostawił mu 1000 żołnierzy i wrócił do siebie³⁵.

Działalność dyplomatyczna administracji hospodarskiej Aleksandra Mohyły była bardzo szeroka, jednak mało skuteczna. Podczas poselstwa do Radu Mihniei, ówczesnego hospodara Wołoszczyzny, ten powiedział że: „Aleksander zna moc, którą sułtan ma na niego (Radu Mihnie), i on tej mocy nie może sprzeciwić się, ani jego paszom... nie chciałby pomóc Stefanowi (Tomży) gdyby nie rozkaz sułtana”³⁶. Gabor Bethlen książę siedmiogrodzki dał podobną

²⁶ O tych dragomanach zob.: A. Pippidi, *Quellques drogmans de Constantinople au XVIIe siecle*, “Revue des Etudes Sud-Est Europeenes”, 10/1972, nr 2, s. 240-241.

²⁷ Hurmuzaki, 4, cz. 2, s. 353, nr 377.

²⁸ Patrz wyżej wspomniany list Tarnowskiego do Ossolińskiego. Hurmuzaki, supl. 2, t. 2, s. 391-392, nr 200.

²⁹ Wtedy hospodar Wołoszczyzny Radu Mihnea znajdował się w mieście Buzau, blisko granicy mołdawskiej i pisał do pewnego Siedmiogrodzianina o wysłaniu konia: Veress, 9, s. 64-65, nr 55; 65-68, nr 56.

³⁰ Veress, 9, s. 70, nr 58.

³¹ N. Iorga, *Doamna lui Ieremia Movilă...*, s. 1063, nr 25.

³² Veress, 9, s. 71-72, nr 61. „Venerunt diversi homines et literae a tota nobilitate ac cetera gente totius provinciae Valachiae Transalpiniae offerentes fidelitatem Vrae Mti et mihi devotionem promittentes”. Z drugiej strony w tym samym czasie byli oskarżani o zdradę Lupu wielki logofet, Leka wielki miecznik itd. *Tesaur* 2, s. 59. V. Constantinov, *Țara Românească și Țara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea*, Iași 2007, s. 84, 93.

³³ N. Iorga, *Studii și documente cu privitoare la istoria românilor*, t. 4, București 1902, s. 170-171, nr 26.

³⁴ 20 II 1616: Hurmuzaki, 4, cz. 2, s. 354, nr 378.

³⁵ Hurmuzaki, 4, cz. 2, s. 355, nr 379.

³⁶ *Tesaur* 2, s. 43-44.

odpowiedź na poselstwo ze strony władz mołdawskich, które oskarżały go o udzielenie pomocy Tomży³⁷, gdy nie odmówił Osmanom i uczestniczył w kampanii o przywrócenie Tomży na tron hospodarski na początku 1616 r. Oczywiście nie można mówić o tym, że sam młody hospodar mógł wtedy podejmować decyzje, jednak jego doradcy wiedzieli bardzo dobrze, jak funkcjonuje osmański system polityczny³⁸. Właśnie dlatego podjęli działania, które być może w innych okolicznościach doprowadziłyby do sukcesu. Czas nie był jednak sprzyjający. Wygnanie Tomży z hospodarskiego tronu Mołdawii przez potężną armię nie było do zaakceptowania przez władze tureckie. Warunki polityczne również były inne niż w roku 1595³⁹, kiedy to Polakom udało się narzucić Osmanom podwójne zwierzchnictwo polsko-osmańskie nad Mołdawią.

Żeby dokładnie zrozumieć, co się stało później, musimy spojrzeć uważnie na rzeczywistość, która zaistniała wtedy w Mołdawii. Chociaż pierwszy okres gospodarstwa Aleksandra Mohyły nie trwał więcej niż kilka miesięcy, jego administracji udało się zebrać haracz i wysłać go do Konstantynopola. To znaczy że przynajmniej część zebranych podatków została do dyspozycji tej samej administracji, co mogło dać możliwość wykorzystania tego w przyszłości. Tak możemy również wyjaśnić to, jak Mohyłom udało ponownie wygnać Tomżę i osiągnąć władzę w Mołdawii.

Po przywróceniu Tomży na tron hospodarski, Gabor Bethlen napisał dygnitarzom osmańskim, że dalej nie będzie pomagał gospodarowi mołdawskiemu⁴⁰. Z drugiej strony, możliwość wielkiej wojny polsko-osmańskiej niepokoiła polską szlachtę. W wyniku rabunków Kozaków, którzy szykowali się do wkroczenia do Mołdawii, wojewoda podolski Stanisław Lanckoroński proponował Zbigniewowi Ossolińskiemu omówić sprawę mołdawską: „Proszę racz W.M. mój meiwu pan na sejmiku tamtym tę proponować sprawę, niechaj my starożytna szlachta dla indygenatów wołoskich i szwagrów ich nie niszczejemy”⁴¹. Wśród innych oddziałów, które pustoszyły obrzeża Rzeczypospolitej znajdował się i ten który należał do przyszłego hospodara mołdawskiego – Mirona Barnowskiego⁴².

Sytuacja zmieniła się w kwietniu 1616 r. Armia polska wytrzymała nacisk koło Chocimia, a później przeszła do ofensywy, i w kilku starciach Polacy zwyciężyli. 8 kwietnia 1616 r. Stanisław Tarnowski pisał wojewodzie sandomierskiemu o zwycięstwie Koreckiego nad oddziałem tureckim⁴³. 12 kwietnia 1616 r. Krzysztof Valier bailo Wenecji pisał do doży że, Stefan Tomża II stracił ponownie tron Mołdawii i uciekł na Wołoszczyznę. Mając nadzieję

³⁷ Ibidem, s. 43.

³⁸ Najważniejszym był Nestor Ureki, ojciec Jerzego Urekiego pierwszego wybitnego mołdawskiego kronikarza.

³⁹ D. Milewski, *A campaign of the great hetman Jan Zamoyski in Moldavia (1595)*, cz.1: *Politico-diplomatic and military preliminaries*, „Codrul Cosminului”, 18/2012, nr 2, s. 261-286; idem, *A Campaign of the great hetman Jan Zamoyski in Moldavia (1595)*, cz. 2: *The Battle of Țuțora and aftermath*, „Codrul Cosminului”, 19/2013, nr 1, s. 57- 76. O systemie politycznym podwójnej zwierzchności patrz: C. Bobicescu, *Între integrare și păstrarea autonomiei. Modelul polonez și controlul domnilor în Moldova și Țara Românească la cumpăna secolelor XVI-XVII*, w: *Movileștii. Istorie și spiritualitate românească. T.II. Ieremia Movilă. Domnul. Familia Epoca*, Sucevița 2006, s. 227-248.

⁴⁰ Almorò Nani do doży Wenecji, 19 III 1616: „Ho inteso anco da buona parte che sono venute lettere di Transilvania di Betthelem Gabor pur al Caimecan nelle quali scrive che cessando l'occasione non andera più in aiuto di Steffano Vaivoda” (Hurmuzaki, 4, cz. 2, s. 356, nr 380).

⁴¹ Hurmuzaki, supl. 2, t. 2, s. 396-397, nr 203.

⁴² O nim patrz: D. Milewski, *Mołdawia między Polską a Turcją. Gospodar Miron Barnowski i jego polityka (1626-1629)*, Oświęcim 2014. A także aneks źródłowy nr 1.

⁴³ Do bitwy doszło pod Chocimiem: Hurmuzaki, supl. 2, t. 2, s. 398, nr 204.

go schwytać, armia polska weszła na Wołoszczyznę⁴⁴. 25 kwietnia 1616 r., Gabor Bethlen pisał do kapitana Andrzeja Doczy o nowej zmianie na tronie Mołdawii. Pisał i o wejściu polskiej armii na Wołoszczyznę⁴⁵. W końcu kwietnia 1616 r. Aleksander wydawał nowe akty jako gospodar Mołdawii⁴⁶.

Szczegóły najazdu na Wołoszczyznę zostały opisane przez francuskiego żołnierza Charlesa Joppécourta. Polacy starali się złapać Tomzę wygnanego z Jass. Doszli do granicy Wołoszczyzny i poszli dalej. Garnizon wołoski na granicy został zaatakowany, a żołnierze wołoscy pobici. Następnie Polacy doszli do Buzau, które zniszczyli. Kiedy gospodar wołoski Radu Mihnea dowiedział się o tym najeździe, wysłał poselstwo do książąt polskich, prosząc, żeby zostawili jego państwo i wrócili do Mołdawii⁴⁷.

Incydent w Buzau pod wieloma względami stał się punktem zwrotnym w całej wojnie. Stało się jasne, że trzeba było zrobić coś z Mołdawią, bo to nie mogło dalej tak trwać. Z jednej strony bezwarunkowe wsparcie przez Turków Stefana Tomży II mogło sprowadzić na nich nowe kłopoty. Elity polityczne na Wołoszczyźnie nie traciły nadziei na przywrócenie na tron hospodarski swego faworyta Radu Szerbana tak długo, jak jeszcze żył⁴⁸. Incydent w Buzau mógł stać pretekstem do wybuchu nowej wojny, w której uczestniczyliby nie tylko Polacy i Turcy, ale i Habsburgowie. To z kolei mogło doprowadzić dla rozszerzenia działań wojennych także na Siedmiogród. Dopóki do starć militarnych dochodziło na terenie Mołdawii, sytuację można było mniej więcej kontrolować. Poszerzenie konfliktu poza granice Mołdawii mogło przynieść nieobliczalne skutki.

Mniej więcej w tym samym czasie w Jassach zmarł Michał Wiśniowiecki. Za winnego jego śmierci uznano pewnego greckiego księdza prawosławnego, którego oskarżono o otrucie księcia⁴⁹.

Po powrocie do Jass z kampanii na Wołoszczyźnie Samuel Korecki zdawał sobie sprawę z bardzo skomplikowanej sytuacji, w której znalazł się wraz ze swym wojskiem i młodym hospodarem. Z tego powodu napisał kilka listów, w których pokazywał nieuniknioną podjętych działań. Z 6 maja 1616 r. znane są dwa listy: jeden do szlachty⁵⁰ a drugi do Janusza Radziwiłła⁵¹, w których Korecki opowiadał o ostatnich wydarzeniach i o krokach, które podjął dla osiągnięcia ostatecznego sukcesu. Upewniał szlachtę, że Turcy z powodu problemów z Persją nie podejmą poważnych działań w Mołdawii, a Janusza Radziwiłła prosił, żeby ten bronił go na sejmie tym bardziej, że sam nie będzie mógł w nim uczestniczyć⁵².

⁴⁴ „li Polachi non solo hanno scacciato Steffano Vaivoda dalla Bogdania, ma che siano anco penetrati nella Valachia” (ibidem, 4, cz. 2, s. 356, nr 381).

⁴⁵ Veress, 9, s. 79-80, nr 69.

⁴⁶ *Documente privitoare la istoria României*, Seria A. *Moldova*, veacul 17, t. 4: 1616-1620, București 1951, nr 8, 9.

⁴⁷ *Tesaur* 2, s. 57-60.

⁴⁸ Francuski żołnierz Joppécourt pisał trochę później, że podczas kampanii na Wołoszczyźnie delegacja wołoskich bojarów poprosiła Aleksandra, by został ich hospodarem, a gdyby nie zechciał, prosili o pozwolenie Radu Szerbanowi na przejazd przez Mołdawię i powrót na tron wołoski: *Tesaur* 2, s. 59.

⁴⁹ *Tesaur* 2, s. 45.

⁵⁰ Corfus I., *Documente culese din arhive polone. Secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, red. V. Matei, București 2001, s. 230-233, nr 110.

⁵¹ B.PAN Kórnik, rkps 1540, k. 28-29.

⁵² „Teraz dla uspokojenia przyległych sąsiadów nie mogąc się na ten sejm terazniejszy stawić, tę skończoną wojnę pod obronę WXM mego Mpana podawam” (B.PAN Kórnik, rkps 1540, k. 29).

Sytuacja, która powstała w Mołdawii, została zanalizowana na sejmie, który rozpoczął obrady 27 kwietnia. Już wtedy pojawiły się dwa obozy, różniące się stosunkiem do kampanii mołdawskiej. Pierwszy wspierał aktywne działania w rozwiązaniu problemu mołdawskiego. Chodziło tu przede wszystkim o mianowanie na tron Mołdawii hospodara, który byłby przyjacielem Polaków i który by nie pozwolił na zniszczenia i rabunek ziem ukraińskich, prowadzone przez opryszków i Tatarów korzystających ze szlaku mołdawskiego. Drugi obóz nie wspierał żadnych aktywnych działań i uważał, że polepszenie sytuacji w Mołdawii można osiągnąć przez rozmowy z Turkami.

Jednak głównym problemem sejmu warszawskiego 1616 roku stało się uchwalenie nowych podatków na organizację kolejnej kampanii moskiewskiej. Oczywiście, większość szlachty uznała za ważniejszą sprawę moskiewską niż mołdawską. Ponieważ Rzeczpospolita nie była w stanie walczyć na dwa fronty, za priorytet uznany został problem moskiewski. Przed sejmem król i jego otoczenie, w tym Stanisław Żółkiewski⁵³, przeciwnik kampanii Mohyłów w Mołdawii, przygotowali opinię publiczną, skarżąc się na zięciów Mohyłów, którzy najechali na Mołdawię i zaproponowali, żeby na przyszłość zakazać takich działań⁵⁴. Na sejmiku w Wiszni postanowiono zwrócić się do króla, by znalazł możliwość zapobieżenia podobnym sytuacjom w przyszłości⁵⁵. Wśród szeregu pytań i rekomendacji znajdował się i ten, według którego: „Komisja albo poseł aby zaraz na początku sejmu był do cesarza tureckiego wyprawiony, który by Rzeczpospolitą justyfikował i o pokój i bezpieczeństwo, wedle pakt które Korona z nimi ma, traktował, prosimy J. Kr. Mci”⁵⁶.

Na otwarciu sejmu kanclerz koronny Feliks Kryski w swej mowie zaliczył do pierwszorzędnych problemów Rzeczypospolitej to, że istnieje niebezpieczeństwo tureckie dla Polski z powodu swawoli niektórych Polaków. Z powodu tych działań sułtan turecki chciał nawet zerwać pokój. Myślał o tym już wcześniej, jednak teraz, mając pokój z Persami, może skoncentrować swoje wojsko na granicy Rzeczypospolitej. Według kanclerza koronnego, Skinder pasza miał 100000 ludzi. Oprócz działań książąt, którzy narażają Rzeczpospolitą na wielkie niebezpieczeństwo, to samo robią i Kozacy. Na każdym sejmie jest o tym mowa, że swawola doprowadzi do ruiny Rzeczypospolitej. Z tego powodu zrodziły się wojna moskiewska i wojna turecka⁵⁷. Wnioskując, stwierdzał, że do Porty musi być wysłany poseł, który by przekonał Turków, że książęta weszli do Mołdawii dla własnej korzyści. Ani król, ani jego otoczenie nie mieli zamiaru wspierać kandydatury Aleksandra Mohyły na tron Mołdawii.

⁵³ O zainteresowaniu Stanisława Żółkiewskiego sprawami mołdawskimi i o jego stosunku do działań Wiśniowieckiego i Koreckiego pisał między innymi Zbigniew Ossoliński, w swoim *Pamiętniku* (opracował i wstępem poprzedził J. Długosz, Warszawa 1983, s. 68-69).

⁵⁴ Corfus I., *Documente...*, s. 228, nr 108.

⁵⁵ AGZ, t. 20, s. 152-158, nr 105: „Ważyli się tego prywatni ludzie, że przeciw woli i zakazom króla Imci p.n. tudzież i przeciw prawu samemu wojska prywatnie zebrawszy ausu temerario do Wołoch weśli, ziemie tamte pustoszyli, ludzi wiele pomordowali i na państwo tamto gospodarczyka wedle myśli swej wsadzili, czem wielkie niebezpieczeństwo na Rzpltą zaciągnęli. Prosimy J.kr.Mci, aby serio animadwertować raczył, żeby się tym przykładem nikt na potem tego czynić nie ważył, a kiedyby szkód swoich dochodzić mieli ci Ich Mć, którzy są ukrzywdzeni, niechaj to sejm deklaruje” (s. 155).

⁵⁶ Ibidem, s. 154. Stąd wynika, że nie chodziło o utwierdzenie Aleksandra Mohyły na tronie hospodarskim Mołdawii, lecz tylko o pokój pomiędzy Rzeczpospolitą a Imperium Osmańskim.

⁵⁷ Hurmuzaki, supł. 2, t. 2, s. 399-414, nr 205.

Główne wysiłki króla były skierowane na Moskwę, a nowe podatki były przeznaczone na armię, która miała osadzić Władysława na tron moskiewski⁵⁸.

Oprócz działań w Mołdawii ważne znaczenie miały także wydarzenia w innych państwach tego obszaru – w Siedmiogrodzie i Wołoszczyźnie. Trzy państwa były powiązane między sobą, a wyniki walki w jednym państwie mogły oddziaływać na pozostałe.

Zawarcie umowy osmańsko-austriackiej z pomocą Gaspara Grazzianego, przyszłego hospodara Mołdawii, nie położyło kresu próbom zdobycia tronu siedmiogrodzkiego, podejmowanym przez różnych pretendentów. Jest sprawą oczywistą, że mieli oni wsparcie co najmniej części dygnitarzy austriackich. To, co jest bardzo interesujące w tym przypadku, to że działania w Mołdawii oraz próby przywrócenia na tron hospodarski Radu Szerbana i otrzymania tronu siedmiogrodzkiego przez George'a Drugeth de Homonnaya pochodzą mniej więcej z tego samego czasu. 7 marca 1616 r. ambasador Wenecji pisał o próbach Homonnaya zdobycia tronu siedmiogrodzkiego⁵⁹.

Ówczesny książę siedmiogrodzki, Gabor Bethlen, pisał do swych poddanych, że w tym okresie otrzymał rozkaz wsparcia osmańskiej kampanii w Mołdawii i żądał koncentracji w obozie obok Klużu⁶⁰. W tym samym czasie pojawiły się wzmianki o zamiarach George'a Drugeth de Homonnaya i Radu Szerbana zaatakowania Bethlena z dwóch stron: od Mołdawii i ze strony Munkacza⁶¹. 9 maja 1616 r. Gabor Bethlen pisał do Franciszka Redeya o przeciwdziałaniu tym planom⁶². Ambasador Wenecji w Wiedniu pisał, że pomysł Homonnaya sprowadził dużo kłopotów na Habsburgów, ponieważ był wspierany przez dużą liczbę szlachty węgierskiej⁶³. Ze swojej strony, 22 maja 1616 r. Radu Szerban – były hospodar Wołoszczyzny – pisał do barona Ioana Molarta, że jest przygotowany do kampanii, która ma duże szanse powodzenia, jako że armia osmańska jest zajęta wojną z Persją: „illa praesidia Turcica... ingruente bello Persico in Asiam transportata esse”. Gabor Bethlen sprzyjał pojawieniu się pogłosek, że Szerban będzie walczył z kalwinami w Siedmiogrodzie⁶⁴. Inna dezinformacja dotyczyła zgody Turków na kampanię na Wołoszczyźnie. Spośród innych listów warto przywołać jeszcze i ten, w którym Georghe Thurzo pisał do Bethlena, że Szerban ma pozwolenie od Turków na powrót do Wołoszczyzny⁶⁵.

Rekrutacja wojska dla Szerbana nie osiągnęła poważnego poziomu, a żołnierze, już zebrawszy się, zaczęli zwyczajne rabowanie ludności cywilnej⁶⁶. 23 maja 1616 r. poseł Wenecji w Wiedniu pisał o wejściu Homonnaya do Siedmiogrodu z 10000 żołnierzy⁶⁷. Wojenne przygotowania nie były sekretem dla władz osmańskich, a w czerwcu do Wiednia wysłano poselstwo. Władze austriackie zostały napomniane, by zachować „święty pokój”.

⁵⁸ 58 Ibidem, s. 399-414, nr 350-652.

⁵⁹ Ambasador Wenecji w Wiedniu, *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu Hurmuzaki, t. 8: *1376-1650*, București 1894 [dalej: Hurmuzaki, 8] s. 373, nr 548.

⁶⁰ Veress, 9, s. 81-83, nr 71.

⁶¹ Bethlen do Zygmunta Forgacha, dygnitarza austriackiego, 8 V 1616 r. (ibidem, s. 83-85, nr 72).

⁶² Ibidem, s. 85, nr 73.

⁶³ Hurmuzaki, 8, s. 373, nr 549.

⁶⁴ Veress 9, s. 86-88, nr 75.

⁶⁵ Ibidem, s. 93, nr 81.

⁶⁶ Ibidem, s. 89, nr 77.

⁶⁷ Hurmuzaki, 8, s. 374, nr 550.

Przypomniano, że kwestia przywrócenia tronu Wołoszczyzny Radu Szerbanowi zależy od woli sułtana⁶⁸. Ali pasza Madiaroglu objaśnił pozycję władz osmańskich – ani Homonnay, ani Szerban nie mają zezwolenia tureckiego na otrzymanie tronów Siedmiogrodu i Wołoszczyzny, a wszelkie działania w tym sensie znaczący naruszenie pokoju podpisanego w Zsitvatorok w 1606 r.⁶⁹. W tej sytuacji urzędnicy habsburscy obiecali, że nie będą wspierali ani Homonnaya ani Szerbana⁷⁰. 13 czerwca 1616 r. przysłała nowina o zwycięstwie Bethlena nad Homonnayem na granicy Siedmiogrodu, przy czym książę miał wsparcie wojsk tureckich⁷¹. 16 czerwca 1616 r. Andrzej Doczy pisał do cesarza Macieja I, że Radu Szerban znajdował się w Munkaczu z wojskiem liczącym tylko 1500 żołnierzy⁷². Epilog kampanii byłego gospodarza Wołoszczyzny nastąpił w końcu czerwca 1616 r., kiedy został on zmuszony do szukania powodzenia w Polsce, żeby, korzystając z wojny polsko-mołdawskiej, móc wrócić na tron Wołoszczyzny, jednak również bez żadnego powodzenia⁷³.

W Mołdawii Aleksander Mohyła kontynuował wysiłki zmierzające do uznania go za gospodarza. Jednak te starania, w których korzystał z usług dyplomatów Francji, Wenecji i Holandii nie doprowadziły do zamierzonego skutku⁷⁴. Pieniądzy wysyłanych przez ambasadora Francji wielki wezyr nie zechciał przyjąć⁷⁵. Poseł polski Kochański, który miał zalecenie od sejmu, by polepszyć stosunki polsko-osmańskie, nalegał, żeby gospodarstwo mołdawskie było oddane innemu sąsiadowi, lepszemu niż Stefan Tomża II⁷⁶.

Wtedy już los Stefana Tomży II był przesądzony. Z 6 czerwca 1616 r. pochodzi wzmianka, że były gospodarz został aresztowany i stracił cały majątek⁷⁷. 25 czerwca 1616 r. hetman polny informował szlachtę o rychłej kampanii osmańskiej w Mołdawii przeciwko książętom i Mohyłom⁷⁸.

Kiedy dowiedziano się, że Tomża został usunięty z tronu mołdawskiego, w Jassach odbyła się wielka uroczystość⁷⁹. Aczkolwiek już wtedy mówiono o trzeciej osobie, która mogłaby

⁶⁸ Ibidem, s. 374, nr 551.

⁶⁹ Ibidem, s. 95-97, nr 83. Ekscerpt z listu Ali paszy do Zygmunta Forgacha, w: *Documente privitoare la istoria românilor*, culese de Eudoxiu Hurmuzaki, t. 4, cz. 1: 1600-1649, București 1882 [dalej: Hurmuzaki, 4, cz. 1] s. 569, nr 488.

⁷⁰ Hurmuzaki, 4, cz. 1, s. 570, nr 499; s. 571, nr 450.

⁷¹ Veress, 9, s. 102, nr 87.

⁷² Ibidem, s. 102-103, nr 88.

⁷³ *Lupta pentru unitate națională a Țărilor Române (1590-1630)*, *Documente externe*, red. R. Constantinescu, București 1981, s. 161, nr 303; s. 255, nr 304 – jest informacja, że podczas bitwy pod Dragszani, Szerban przychodził na pomoc z wojskiem, które liczyło 2000 żołnierzy, chociaż przypuszcza się, że ta liczba jest zawyżona.

⁷⁴ N. Iorga, *Doamna lui Ieremia Movilă*, s. 1064-1065, nr 29; Hurmuzaki, 4, cz. 2, s. 357-359, nr 383. Pismo od Aleksandra napisano po łacinie, ibidem, s. 358-359.

⁷⁵ „detto Ambasciator di Francia offeri a nome di esso Alessandro una buona summa de dinari al Caimecan, ma non le riuscì” (ibidem, s. 359-360, nr 384).

⁷⁶ „le fu dimandato dal Caimecam quello che sapesse di questi prigioni soldati stipendiali del suo Re, rispose che replicava quello che havea detto a lui medesimo nella prima audienza cioè, che di questi moti di Bogdania il suo Re non ne havea parte alcuna... ma che ben e' vero ch'è Sua Maesta «Sultan turecki *n.ns.*»” alcun'altro che vicinasse meglio, di quello che ha fatto esse Steffiano” (Hurmuzaki, 4, cz. 2, s. 360, nr 385).

⁷⁷ Veress, 9, s. 274, nr 218.

⁷⁸ Hurmuzaki, supl. 2, t. 2, s. 414-417, nr 206.

⁷⁹ *Tesaur* 2, s. 63-64.

stać się hospodarem mołdawskim. Jednym z kandydatów był Gabriel Mohyła, syn Szymona Mohyły, wspierany przez Stanisława Żółkiewskiego⁸⁰.

Po usunięciu problemu ze strony Homonnaya i Szerbana, Turcy zyskali możliwość rozwiązania kwestii mołdawskiej. Chociaż poseł polski nalegał, żeby tron mołdawski został oddany Gabrielowi Mohyle, pojawiło się inne rozwiązanie tego problemu. Na tron mołdawski został mianowany Radu Mihnea, od 1611 gospodar Wołoszczyzny⁸¹. Poseł Holandii w Konstantynopolu twierdził, że „Korecki miał zamiar walczyć do końca, bo zrujnował i siebie i swych przyjaciół”⁸².

Ostateczna bitwa rozegrała się 23 lipca – 3 sierpnia 1616 r. w Dragszani, w powiecie Hârlău. Polska armia organizowała obronę w obozie. Na początku została otoczona przez turecką armię. Artyleria turecka zabiła kilku Polaków, a z kolei atak kawalerii turecko-tatarskiej doprowadził do kolejnych problemów w obronie. Odpowiedź polskiej artylerii była bardzo skromna z powodu braku dział i prochu. Po kolejnym ataku kawalerii turecko-tatarskiej – obóz polski skapitulował⁸³. Korecki dostał się do niewoli, z której uciekł. Elżbieta Mohyłowa i obaj jej synowie, Aleksander i Bogdan, zostali zmuszeni do przyjęcia islamu. Tak skończyła się dynastia Jeremiego Mohyły, jednak nie walka o polskie wpływy w Mołdawii. Nowy układ, zawarty z nowym hospodarem Radu Mihnią, powtarzał układy poprzednich gospodarów, chociaż kolejne lata będą początkiem jeszcze większych walk o Mołdawię pomiędzy Polakami a Turkami.

The Moldavian campaign in late 1615 and first half of 1616 and its influence on the Polish-Ottoman relationship

Abstract

The Moldavian campaign in late 1615 and first half of 1616 caused a growing tension in the relations between the Republic of Poland and the Ottoman Empire. The Turkish sultan was determined to defend his interests in Moldova. At the same time, the Polish king tried to gain the throne of Moscow. The Polish magnates, Michał Wiśniowiecki and Samuel Korecki, married to daughters of Elisabeta Movilă, decided to put their brother-in-law, Alexander Movilă, on the throne of Moldavia. But Hetman Stanisław Żółkiewski and king Sigismund III were against this campaign and did not provide any support. The intervention in Moldova could have had serious consequences for both the Turks and the Tatars. The war ended in the defeat of the magnates.

Key words: Moldavia, Ottoman Empire, Poland, 17th century, Stefan II Tomsa, the Movilești

⁸⁰ „Di Constantinopoli delli 28 Maggio scrivono che vi era gionto un ambasciator Polacco per far istanza al Gran Signore che voglia confirmar per Vaivoda di Moldavia il figliuolo del già Simone posto da Polachi in Moldavia in luoco del Tomsa, ma pareva che Sua Altezza «sultan turecki *n.ns.*» non ne volesse ciò sentire” (Veress, 9, s. 110, nr 93).

⁸¹ „della stipre di quei prencipi”; myślano, że nowym hospodarem mógł zostać Aleksander syn Radu Mihonii, tylko że on był za młody: „avero, che crearanno il figliuolo del medesimo Radolo, ma l’esser egli in età molto tenera li pregiudica grandemente” (Hurmuzaki, 4, cz. 2, s. 362, nr 388).

⁸² N. Iorga, *Doamna lui Ieremia Movilă*, s. 49, nr 37.

⁸³ *Tesaur* 2, s. 74-77.

BIBLIOGRAFIA

Źródła Rękopiśmienne

- Biblioteka PAN w Kórniku, rkps 1540, k. 28-29.
 Biblioteka PAN w Kórniku, rkps nr 324, k. 187v-188r.
 Biblioteka PAN w Kórniku, rkps nr 324, k. 188r.

Źródła drukowane

- Akta Grodzkie i Ziemskie z Archiwum Ziemskiego we Lwowie*, t. 24: *Lauda Sejmikowe Hallickie (1575-1695)*, wyd. A. Prochaska, Lwów 1931.
Akta Grodzkie i Ziemskie, t. 20: *Lauda sejmikowe*, t. 1: *Lauda wiszeńskie (1572-1648)*, oprac. A. Prochaska, Lwów 1909.
 Corfus I., *Documente culese din arhive polone. Secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, red. V. Ma-tei, București 2001.
 DIR, Seria A. *Moldova*, veacul 17, t. 4: *1616-1620*, București 1951.
Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești, t. 9: *1614-1636, Acte și scrisori*, red. A. Veress, București 1936.
Documente privitoare la istoria românilor, culese de Eudoxiu Hurmuzaki, t. 4, cz.1: *1600-1649*, București 1882; t. 4, cz. 2: *1600-1650*, București 1884; t. 8: *1376-1650*, București 1894; t. 15: *Acte și scrisori din arhivele orașelor ardelenne (Bistrița, Brașov, Sibiu)*, red. N. Iorga, cz. 2: *1601-1825*, București 1913; supl. 1, t. 1: *1518-1750*, red. Gr. G. Tocilescu, A. I. Odobescu, București 1886; supl. 2, t. 2: *1601-1640*, red. I. Bogdan, tłum. francuskie I. Skupiewski, București 1895.
 Iorga N., *Doamna lui Ieremia vodă*, „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, seria 2, 32/1910, s. 1-105.
 Iorga N., *Studii și documente cu privitoare la istoria românilor*, vol. IV, București 1902.
 Joppecourt Ch., *Istoria scurtă și adevărată a celor mai memorabile lucruri întâmplare în tulburările din urmă ale Moldovei*, w: A. Papiu Ilarian, *Tesauru de monumente istorice pentru România*, t. 2, București 1863, s. 20-124.
 Ossoliński Z., *Pamiętnik*, opracował i wstępem poprzedził J. Długosz, Warszawa 1983.
Pisma Stanisława Żółkiewskiego, wydał A. Bielowski, Lwów 1861.

Opracowania

- Bobicescu C., *Între integrare și păstrarea autonomiei. Modelul polonez și controlul domnilor în Moldova și Țara Românească la cumpăna secolelor XVI-XVII*, w: *Movileștii. Istorie și spiritualitate românească. Vol.II. Ieremia Movilă. Domnul. Familia Epoca*, red. Șt. S. Gorovei, Sucevița 2006, s. 227-248.
 Constantinov V., *Bitwa pod Sasowym Rogiem i jej wpływ na relacje polsko-osmańskie w 1612 roku*, w: *Wybrane problemy badawcze historii wojskowej. W panczerzu i mundurze*, red. K. Kościelniak, Z. Pilarczyk, Toruń 2014, s. 101-127.
 Constantinov V., *Cetatea Hotinului în disputele politico-militare polono-otomane din perioada 1612-1621*, „Cohorta”, 2015, nr 1, s. 41-56.
 Constantinov V., *Działania wojenne w państwach rumuńskich w roku 1611 i ich konsekwencji w ówczesnych stosunkach polsko-tureckich*, w: *Studia historyczno-wojskowe*, t. 1, red. M. Wagner, Siedlce 2006, s. 49-56.

- Constantinov V., *Stosunki polsko-moldawskie za czasów gospodarstwa Stefana Tomszy II (1612-1615)*, „Saeculum Christianum”, 21/2014, s. 114-120.
- Constantinov V., *Țara Românească și Țara Moldovei în timpul domniilor lui Radu Mihnea*, Iași 2007.
- Constantinov V., *The political and military realities Nothward Danube in 1612*, w: *Studia z dziejów stosunków z Państwem Moskiewskim w XVI-XVII wieku*, red. M. Nagielski, Zabrze-Tarnowskie Góry 2013, s. 148-162.
- Lupta pentru unitate națională a Țărilor Române (1590-1630)*, *Documente externe*, red. R. Constantinescu, București 1981.
- Łoziński W., *Prawem i lewem. Obyczaje na Czerwonej Rusi w pierwszej połowie XVII wieku*, Warszawa 2008.
- Milewski D., *A campaign of the great hetman Jan Zamoyski in Moldavia (1595)*, cz.1: *Politico-diplomatic and military preliminaries*, „Codrii Cosminului”, 18/2012, nr 2, s. 261-286.
- Milewski D., *A Campaign of the great hetman Jan Zamoyski in Moldavia (1595)*, cz. 2: *The Battle of Țuțora and aftermath*, „Codrul Cosminului”, 19/2013, nr 1, s. 57- 76.
- Milewski D., *Moldawia między Polską a Turcją. Gospodar Miron Barnowski i jego polityka (1626-1629)*, Oświęcim 2014.
- Pippidi A., *Quellques drogmans de Constantinople au XVIIe siecle*, “Revue des Etudes Sud-Est Europeenes”, 10/1972, nr 2, s. 135-145.